

heel normale uitlating in? Is dit werk van Weyerman gezien de boven weer gegeven conclusies van Broos nog wel onder geschiedschrijving te rangschikken, hoezeer het genre ook literaire kanten kende en eigen onderzoek niet zonder meer verplicht stelde? Wilde hij niet in de humanistische trant *aemulatio* doorvoeren door zijn voorganger Houbraken in een verbeeldende vormgeving van hetzelfde materiaal te overtreffen? Dan gaat het niet slechts om het probleem van imitatie zoals Broos dat in het kort behandelt. Bij Weyerman sloeg die balans heel sterk door naar de literaire kanten van schrijven over het verleden. 'Galant' is die trend van eind zeventiende en begin achttiende eeuw wel genoemd zoals hij bij iemand als de Fransman Varillas tot uitdrukking kwam. Is Weyerman niet een typisch Nederlands voorbeeld hoe de 'querelle des anciens et des modernes' hier uitwerkte? Met enerzijds zijn ongestoord gebruik van de onaantastbare klassieken en anderzijds zijn nevenschikken van deze inspiratie naast andere bronnen? Valt Weyerman uiteindelijk niet toch meer in te passen in een cultuurstroom die hem en anderen meevoerde en waarvan hij de produkten — grondig of niet — kende? Deze ruim gedocumenteerde dissertatie maakt het nu mogelijk nader op dergelijke vragen in te gaan.

E. O. G. Haitsma Mulier

H. Dunthorne, *The maritime powers 1721-1740. A study of Anglo-Dutch relations in the age of Walpole* (New York-Londen: Garland Publishing, 1986, 354 blz., \$57,-, ISBN 0 8240 19164).

Vijf van de tweehonderdvijftig jaar, die dit in schrijfmachineschrift op zuurvrij papier afgedrukte boek volgens de uitgever houdbaar is, waren reeds voorbij eer het op de burelen van de *Bijdragen* arriveerde. Ook de inhoud is goed houdbaar, want het betreft degelijke diplomatieke geschiedenis, boeiend, soms wel saai. Het is een bijgewerkte dissertatie van de London School of Economics uit 1978; in 1986 was de auteur verbonden aan het University College te Swansea. Het boek is vrijwel geheel uit de correspondentie van de bij het Nederlandse en Britse buitenlands beleid betrokken personen opgebouwd, met alle voordelen van directheid, maar ook met de nadelen van de vluchtigheid van sommige zaken. Dunthorne werkte daartoe ook uitgebreid in Nederlandse archieven en achterhaalde zeer veel Nederlandse literatuur.

De term *maritime powers* of de beide zeemogendheden was in de beschreven periode van 1721-1740 nog een vanzelfsprekend begrip. De auteur behandelt zowel de onderlinge betrekkingen als hun al dan niet gezamenlijk optreden tegenover de andere Europese mogendheden. Zonder veel nadere uitleg vormen het einde van de Noordse oorlog en het begin van de Oostenrijkse successie oorlog de grenzen. Binnen deze grenzen heeft zich op diplomatiek terrein wel heel veel afgespeeld en was Europa soms op de rand van of in openlijke oorlog. Het is in het bestek van deze recensie niet doenlijk de vele onderhandelingen op de voet te volgen. De plaats van de Republiek daarin (tot en met 1733) is trouwens reeds bekend uit J. Aalbers' *De Republiek en de vrede van Europa* (Groningen, 1980). Toch verdienen diverse aspecten van Dunthornes studie hier nadere vermelding.

Het terrein van de buitenlandse politiek was in de praktijk in handen van een klein aantal personen. In de betrekkingen tussen Groot-Brittannië en de Republiek traden Townshend, Chesterfield (de enige die wat Nederlands kende), Robert en Horatio Walpole aan de ene kant en Hoornbeek, Fagel en Van Slingelandt aan de andere kant prominent naar voren. Van Slingelandt wordt geschetst als heel vooraanstaand en inventief op het Europees toneel. Dunthorne legt een duidelijk verband tussen de binnenlandse situatie in beide landen en de

effectiviteit waarmee in het buitenlands beleid werd geopereerd. De onderlinge Brits-Nederlandse contacten werden nogal eens geïntensiveerd als bijvoorbeeld Townshend met zijn koning via de Republiek naar en van Hannover reisde en de tocht enkele dagen in Den Haag onderbrak. Het wegvallen van figuren als Townshend in 1730 en zes jaar later van Van Slingelandt betekende veel voor de harmonieuze toonzetting in de onderlinge betrekkingen.

De zeemogendheden waren met elkaar verbonden door verdragen uit 1674 en 1678 en hun gezamenlijk optreden in de oorlogen tegen Lodewijk XIV. De verbintenis was tijdens de Spaanse successie oorlog reeds onder zware druk komen te staan en was er steeds meer een geworden tussen twee landen van ongelijke statuur en vaak conflicterende belangen. Dat was in de tweede fase van de Noordse oorlog maar al te duidelijk gebleken. De godsdienstige, economische en politieke basis onder de alliantie gleed steeds meer weg. Toch was er in de jaren 1726-1732 sprake van een herleving van de alliantie, toen de beide zeemogendheden vanuit overigens parallelle belangen en gesteund door goede persoonlijke relaties tamelijk eensgezind optraden in spanningsvelden, voornamelijk geschapen door Spanje en de keizer. Temidden van allerlei wisselende allianties en op enkele langlopende congressen vormden zij een redelijk stabiel element. De Republiek trad toen ook tot enkele verdragen toe en opvallend genoeg op eigen kracht en voorwaarden. Dat was het geval met het verdrag van Sevilla in 1729, aanvankelijk gesloten tussen Spanje, Frankrijk en Groot-Brittannië. Voor de Nederlandse handel werd er iets extra uitgehaald. Dat was ook in 1732 het geval met het verdrag van Wenen tussen de keizer en Groot-Brittannië. Ook door middel van enkele, zij het zeer kleine vlootuitrustingen en legerversterkingen had de Republiek bijgedragen tot de sfeer van oorlogsdreiging die in Europa had geheerst.

De Republiek hield zich bij voorkeur afzijdig van buitenlandse verwickelingen, maar er stonden met name in de jaren 1726-1732 nog al wat Nederlandse belangen op het spel: de Oostendse compagnie (de auteur onderschat de economische betekenis hiervan), Oost-Frieslands successie, de Gulik-Kleefse kwestie en de instandhouding van de barrière en vernieuwing van een handelsverdrag voor de Zuidelijke Nederlanden. Goede Frans-Britse verhoudingen waren doorgaans bepalend voor de afloop van spanningen en onderhandelingen. Dat veranderde na 1732 toen het wantrouwen tussen deze twee grote landen weer toenam, Frankrijk de hoofdrol op het continent volledig voor zich opeiste en Walpole voorrang gaf aan de buiten-Europese belangen van zijn land. De zeemogendheden gleden toen ook steeds meer van elkaar weg. Voor haar eigen interesses ontving de Republiek geen steun meer van de Britten en wantrouwen groeide. Aan buitenlandse hoven onderhielden Britse en Nederlandse vertegenwoordigers vaak geen contact meer met elkaar. De Republiek neigde steeds verder naar Frankrijk en voelde in 1739 geen enkele betrokkenheid bij de Brits-Spaanse oorlog die toen over Middenamerikaanse geschillen uitbrak. Met name in hoofdstuk 9 schetst Dunthorne boeiend dit proces van vervreemding tussen de twee zeemogendheden.

Wie inzicht wil verwerven in de rol van de Republiek in de Europese allianties van de jaren twintig en dertig van de achttiende eeuw, in het bijzonder van de verhouding tot Engeland hierbij, doet goed naast Aalbers' boek ook dat van Dunthorne ter hand te nemen. Maar dat kan beter niet gebeuren met behulp van de index, want deze is soms vreemd en onvolledig.

J. R. Bruijn

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

A. J. A. M. Hanou, *Sluiers van Isis. Johannes Kinker als voorvechter van de Verlichting, in de vrijmetselarij en andere Nederlandse genootschappen, 1790-1845* (Dissertatie Nijmegen 1988, 2 dln., Deventer Studiën 5; Deventer: Sub Rosa, 1988, 536 + 206 blz., ISBN 90 70591 23 5).

In deze Nijmeegse dissertatie van de Amsterdamse neerlandicus Hanou staan de 'genootschappelijke' activiteiten van Johannes Kinker (1764-1845) centraal. Kinker, geboren onder de rook van Amsterdam, studeerde in Utrecht aanvankelijk medicijnen en daarna rechten, waarna hij zich korte tijd als advocaat in Den Haag vestigde op het kantoor van mr. Willem Bilderdijk. Deze christelijke romanticus verschilde teveel van de Kantiaanse verlichtingsadept, die Kinker steeds meer werd, om hun samenwerking lang te laten duren. In 1793 verhuisde de van huis uit gefortuneerde Kinker naar Amsterdam, waar zijn advocatenpraktijk — voorzover bekend — slechts weinig spectaculaire zaken heeft omvat. Dit en zijn vermogen gaven hem de gelegenheid zich te ontwikkelen tot een *opinion leader* in het cultureel-maatschappelijk debat van zijn dagen, tot een poëet, een filosoof (in achttiende-eeuwse en in moderne betekenis) en een toneelschrijver, en tot een veel gevraagd spreker en schrijver.

Steeds weer droeg hij zijn boodschap uit over het wereldburgerschap en de wereldvrede die bereikt konden worden, als de mens bereid was zijn kennis en kunde te ontwikkelen, zijn moraal te laten bepalen door zijn kritische rede, bijgeloof en onkunde af te schudden en open te staan voor het alles verlichtende Kantiaanse vooruitgangdenken. Isis, de godin van de wijsheid, van het ware, het goede en het schone, mocht dan wel in sluiers gehuld gaan, maar de mensheid moest nooit het streven opgeven deze sluiers in kiesheid en wijsheid op te lichten. Kinker was een onvermoei- en onverwoestbare wereldverbeteraar, zoals Hanou hem ons schildert, maar ook geleerde en activist, vrijmetselaar en satirist.

Het oorspronkelijke doel van Hanou om ter begeleiding van een geplande omvangrijke brievenuitgave van Kinker een biografie over deze verlichte Kantiaan te schrijven, moest om allerlei redenen, waarin ook tijd en geld hun importante rol speelden, aanzienlijk ingeperkt worden. De brievenuitgave werd uitgesteld en staat nog steeds in de wachtkamer; de biografie werd ingekort tot hoofdzakelijk een beschrijving van Kinkers activiteiten in een aantal genootschappen, vooral Amsterdamse.

Tot 1818 verbleef Kinker in de Amstelstad. Toen verhuisde hij naar Luik als hoogleraar in de Nederlandse taal- en letterkunde. Kinker voegde zelf daar vaak aan toe 'en in de wijsbegeerte', want zijn Kantiaanse zendingszucht liet ook daar niet af. Waarom liet hij zich naar Luik amoveren? Een duidelijk antwoord is er niet. Luik was voor deze Johannes — ook in zijn eigen ogen — het ballingsoord Patmos, waar hij, de 'Hollander', een gehate taal moest onderwijzen, dedaigneus behandeld werd door Waalse collega's, uitgejouwd en gesard werd door studenten, die onder andere zijn katheders dichtspijkerden. In 1830, door de opstandelingen gevangen gezet en later uitgewisseld in Tongeren, vluchtte hij terug naar Amsterdam. Het Athenaeum Illustre daar wilde de 66-jarige, maar nog steeds bevlogen zendeling niet in het onderwijscorps. Als ambtelos burger bracht Kinker in de hoofdstad zijn laatste 15 levensjaren door.

Het centrale deel van deze dissertatie beschrijft Kinkers activiteiten in de vrijmetselarij. Toen hij in 1805 toetrad met een aantal geestverwanten, leek hij al het plan te hebben de vrijmetselarij een voortrekkersfunctie te geven in de samenleving. De Amsterdamse loge La Charité was voor hem het middel om de blijde boodschap van een nieuwe wereldorde uit te dragen. Zuivering van de vrijmetselarij van overdreven ritencultus en lege vormen was daarvoor noodzakelijk, maar dat leidde tot tweedracht en tweespalt. Zij die de orde zagen als een beschuttende gezelligheids-